

GARDSREPORTASJE

Hilde Rødset og Johan Øvrebust, og gutane Sakarias (8), Martinus (10) og Carolus (13), driv med sau og storfe på Arnegarden i Stordal kommune, Møre og Romsdal. Familien eig femti dekar dyrka jord, og disponerer totalt 250 dekar, 120 dekar kulturgeite og nesten uavgrensa fjellbeite.

Hilde har full stilling som lærar ved Stordal skule. Johan sa i haust opp jobben hjå bedrifta Fjordlaks for å satse fulltid som bonde. I 2014 bygde dei nytt sauefjøs med kapasitet på 250 vfs. No ønsker dei å ruste opp fellesfjøset på Langsætrane og på sikt yste av mjølk frå eigne kyr av vestlandsk fjordfe.

Bles liv i optimismen frå 80-talet

Slitet til tidlegare generasjonar er ei arv ekteparet Hilde Rødset og Johan Øvrebust vil bere vidare, gjennom å gi nytt liv til gamle tradisjonar.

BV Liv Kristin Sola

Det er ein kald og grå dag på Øvrebust i Stordal på Sunnmøre, men i huset til Hilde Rødset og Johan Øvrebust er det varme og tende lys. Gutane har fri og har lag i sofaen der dei driv med ulike spel. Mor og far har kaffi klar på kjøkkenet.

Huset er pussa opp og bygd ut fleire gonger. Den eldste delen er ei tømmerstove frå 1800-talet. Her budde Johan sine besteforeldra fram til det siste.

– Huset har meir sjel enn stil, smiler Hilde.

Frå optimisme til avvikling

Johan mista faren tidleg. Han og Hilde

overtok garden i 2002 etter Johan sine besteforeldre. Familien har satsa i ei bygd kor dei fleste andre vel det stikk motsette. Det gir somme fordelar, som tilgang til jord og beiteressursar. Ulempa er at landbruksmiljøet forsvinn, noko som fører til tap av fagleg og sosialt påfyll.

Garden har støl i Langsætra sameige. Langsætrane er fellesnamnet for stølane Pusken og Kvitlane. Stølane har historisk interesse og var truleg dei største samla seterstølane som har vore i drift på Vestlandet. I dag er området utbygd med hytter og er ein populær utfartsstad, blant anna for folk frå Ålesund.

På 1980-talet var bygda prega av optimisme.

– Femten mjølkebønder gjekk i lag og dyrka 200 dekar på Langsætrane og bygde eit fellesfjøs med 2x8 fiskebein mjølkegrav. På det meste mjølka dei hundre kyr på stølen, minnast Johan.

Fellesfjøset er ikkje lenger i bruk. Beiteområda har vore nytt til sinkyr, kastratar og sau. Optimisme er snudd til avvikling.

– Mange har flytta frå bygda og leiger vekk jorda, men ingen sel eit gardsbruk som har rettar, både til skog, jakt og laksfiske, konstaterer Johan.

«- For oss var aktiv drift ein del av valet med å overta. Både for vår eigen del, men ikkje minst for gutane sin del.»

HILDE RØDSET

Aktiv drift

Garden var eit tradisjonelt vestlandsbruk med fleire produksjonar der mjølk var bærebjelken. Sauen vart historie på slutten av 70-talet. Mjølkeproduksjonen vart avvikla før Hilde og Johan overtok. Dei gamle driftsbygningane stod til nedfalls.

– For oss var aktiv drift ein del av valet med å overta. Både for vår eigen del, men ikkje minst for gutane sin del, seier Hilde.

Johan nikkar. Valet stod mellom sau og storfe. Med minner frå oppveksten, var Hilde ein sterk pådrivar for å satse på sau.

Det heile starta med to gimirer. Den tomme plansiloen vart bygd om til sauefjøs og buskapen auka til sytti vinterföra sau. I lamminga måtte dei ty til avlasting i ein stålhall.

– Lamming i eit overfylt fjøs er ikkje eit alternativ for oss, slår Hilde fast.

Bryllaup i fjøset

Etter eit tiår i gamalt og tungdrive fjøs bestemde bøndene seg for å satse nytt og større.

– Me brukte lang tid på å planlegge og tenke ut fleksible løysingar som kunne effektivisere kvardagen, seier Johan.

Byggeprosjekt, bryllaupsplanar og lamming gjorde våren 2014 spesielt hektisk. At Johan vart sett ut av spel i tre månadar etter å ha kutta fingeren under eit keisarsnitt, kunne sett ein effektiv stoppar for framdrifta.

– Takka vere familie, gode venner og naboar, gjekk det bra, skryt Hilde.

Fjøset stod klart til bryllaupsdagen 14. august. Med stor innsats frå kreative veninnes vart sauefjøset forvandla til eit festlokale med nærare hundre gjestar til bords.

Mykje eigeninnsats

Kaldfjøset på 12x32 meter har kapasitet på 250 sau fordelt på fire bingar på 70 m². Buskapen tel i dag 160 søyer og påsettlam.

– I teorien, er grupper på tjue sauar optimalt. Vår erfaring er at større flokkar fungerer godt så lenge dei har romsleg

med plass og fri tilgang til grovfôr, seier Hilde.

Med lettgrinder kan dei dele av inntil førti lammingsbingar. Drikkeniplar er montert for kvar meter langs fronten, slik at alle lammingsbingane har tilgang til temperert vatn.

Skissa av fjøset teikna dei sjølve. Veggene er 3,20 meter høge med ståande kledning hogd i eigen skog, skorne på sagbruket til Johan sin onkel.

– Det vart mange timer med hogst og saging, kommenterer Johan.

Tømrarar sette opp stenderverk og takstolar. Asfaltplater stiver av veggane, og plastplater dekker nedste del av innvendige veggjar. Heile golvet er av strekkmessig metall på rammer av treverk frå eigen skog. Dragarar av limtre og pilarar for kvar sjette meter.

Gjødsellageret har ei fordjuping i midten mot ein av portane, slik at røring og pumping av gjødsla vert gjort med traktordriven pumpe gjennom ein av dei fem portane på bygget.

Enkel fôring

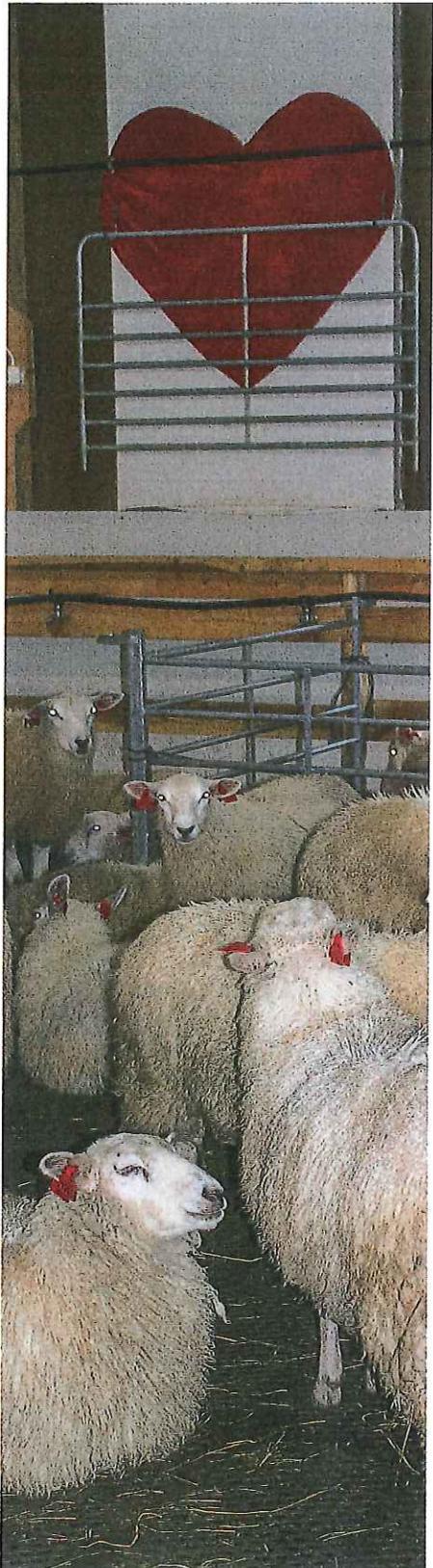
Innreiinga har dei snekra sjølve.

– Ikkje moderne, men funksjonelt, seier Johan.

Bortsett frå frontane, er dei to Islandshekkane heimesnekra. Flata på 5x1,5 meter rommar tre rundballar, som vert plassert med traktor frå utsida gjennom høge skyveportar. To bingar deler ein fôrhekk. Fronten kan skyvast inn mot midten av fôrbrettet slik at sauene alltid kan nå fôret. Kraftfôrtildelinga skjer individuelt frå kraftfôrautomatar.

– Sauene har fri tilgang til grovfôr. Det er difor ikkje naudsynt med ein eteplass kvar, forklarer Johan.

– Dyra finn sin dagsrytme og me kan bruke meir tid til å sjekke at dyra er oppgåande og friske, seier Hilde.

Hjarterom: Fire store raude hjarte på veggen er minne frå bryllaupsfesten og skaper stemning i fjøset.

Under budsjett

Kostnadsoverslaget var på 2,4 millionar, inkludert 1569 timer eigeninnsats til 300 kroner timen. Ein verdi på 470.000. Innleidd tømmerarbeid kosta 180.000 kroner. Prislappen på dei to kraftfôrautomata kom på til saman 250.000.

Innovasjon Norge støtta med tjue prosent av totalkostnaden. Resten klarte dei med oppsparte midlar og driftskreditt.

– Me tørnte heile sparegrisen, smiler Johan.

Faktisk kostnad vart rett over to millionar. Utan oppsparte midlar hadde reknestykket vore heilt annleis.

Underskot på sauekjøt i 2013, samt tilskot frå Innovasjon Norge gjorde det lettare å ta avgjersla om å investere i nytt saudefjøs. Ikke lenge etter at dei tok fjøset i bruk, kom overproduksjon av lammekjøt og slakteprisane vart noko heilt anna enn dei vart førespeglia under planlegginga.

Planen var å auke til 240 sau innan fem år, men no revurderer dei planane.

– Med 160 sau har me god plass i lamma og betre kontroll på smittepress og andre utfordringar som aukar med auka dyretettleik, seier Hilde.

Kontroll på vekt og tilvekst

Mor til Johan er til god hjelp i lamma og ved andre arbeidsoperasjoner.

– Når lamma tek til 15. april, flytter ho inn i fjøset. Verdens beste svigermor, seier Hilde.

Bøndene registrerer fødselsvekt, vårvekt og haustvekt. Vårvekta i 2017 for 300 lam var i snitt 25 kilo, og dagleg tilvekst

Allsidig oppvekst: For foreldra er det viktig at dei tre gutane, Martinus (10), Sakarias (8) og Carolus (13) får med seg verdiane og kunnskapen det gir å vokse opp på ein gard, med praktisk arbeid og ansvar for dyr, på godt og vondt.

var 320 gram om våren. Tilvekst haust er rundt 200 gram per dag.

– Vårvekt indikerer søya si mjølkeevevne og seier noko om kvaliteten på vårarbeitet, seier Hilde.

Johan har bygd om vekta og montert på ei Led-vekt frå Lindholt data. Elektronikkboksen overfører data direkte til sauekontrollen.

– Vekta kan til og med snakke. Den gir nummer og vekt på dyret, og seier frå når vekta er registrert, forklarer Johan.

Sauer og lam vert sende på fjellbeite i midten av juni. Tilveksten på fjellbeite har vore svakare enn ønskjeleg dei to siste sesongane.

– Truleg vert dyra gåande for lenge på svake heimebeite. Det svekker nok mjølkeevevna til søya, seier Hilde.

Svært få søyer går med meir enn to lam, noko som resulterer i rundt femti kopplam. Kopplamma får mjølkeerstatning, kraftfôr og silo inne til langt uti juni.

– Lamma vert meir motstandsdyktige når dei er litt større før dei kjem ut, erfarer Hilde.

Først prosent av lamma vert slakta rett frå fjellbeite. Lammetalet er på 2,5 levandefødde og 1,9 slakta per søye. Slakteoppgjeret viser 100 lam i klasse R+. Resten stabiliserer seg rundt R, med nokre lam i O+. Før utvidinga låg dei på topp i ROS-analysen. No er dei rundt midtveis, men har mål om å klatre høgare.

– Målet er å nå R+ i klasesnitt, innrømmer bøndene.

Lite miljø

Stordal sau og geit har fem medlemmar. Miljøet er for lite til å ha ein eigen vereiring, så bøndene kjøper indeksverar frå andre ringar. Dei kårar også eigne verar som dei vil selje.

Bein, kjøttfylde og vårvekt er viktig når dei vurderer påsettlam. Lamma må vere store slik at dei taklar to lam første året. Halbare søyer med gode bein er viktig i avlen.

– Den eldste søya er fødd i 2009 og har hatt 17 lam, fortel Johan.

Tar vare på kulturlandskapet:

Utan beitedyr vil området på Langsætrane gro att. Foto: Privat

Arven frå åttitalet

For familien er Langsætrane ein moglegheit til å realisere ein ny draum. På eit seminar om gamle norske storferasar møtte dei Nils Drabløs, kjend for sin entusiasme for vestlandsk fjordfe.

– På Sunnmøre hadde bøndene ein variant av fjordfe, kalla grått møreref, fortel Johan.

Møtet med Drabløs resulterte i fire fjordfe oksekalvar. Kalvane vart kastrert og sende på fjellbeite. Seinare har det blitt fleire kalvar. No har dei fem drektige kviger som skal kalve til våren. Kjøpet av desse var mest på impuls. Hilde og Johan ser på kvarandre. Dei angrar ikkje.

– Fellesfjøset på setra forfell, jord og beite gror att om ikkje talet på beitedyr aukar, seier Johan.

Paret har kjøpt ut dei andre eigarane og fått kontrakt om langtidsleige av fellesbeitet. Dei har gått på ystekurs i Aurland i Sogn og Fjordane, og søkt om utviklingsmidlar for å bygge om delar av fjøset til ysteri. Utan mjølkekvote må dei foredle mjølka sjølv. Går alt etter planen, starter dei prøveproduksjon sommaren 2019.

Marknaden rett utanfor stølsdøra

Dei opplever auka merksemd for kulturninna i fjellet, med gamle seterhus, lødde steingardar og beitemark. Tanken på å formidle seterkulturen og vidareutvikle tradisjonell foredling av råvarer er det som driv dette prosjektet.

– Me satsar fordi me har lyst, ikkje

Heime: Sidan 1800-talet har huset vore tilpassa nye tider og generasjonar.

Det nye saudefjøset i bakgrunnen. Foto: Privat

fordi me trur det er så smart økonomisk, seier Hilde.

– Me får sette vår lit til storkapitalen frå Ålesund, fleiper Johan, og viser til at Langsætrane er eit populært turterreng for byfolk, spesielt på vinterstid.

Ekteparet ønsker å bygge opp att sat-singa som bygdefolket gjorde for førti år sidan, då optimisme dominerte landbruket i bygdna.

– Men dette kunne ingen av oss gjort som eit solo-løp, konstaterer Johan.

Tradisjonsberarar

Johan sa opp jobben og satsar no fulltid

på gardsdrifta. Han tek litt skogsarbeid, presser rundball for andre, og tek nokre vakter for tidlegare arbeidsgivar.

– Det merkast at ei inntekt er vekke, men bonusen er middag på bordet og at gutane er ferdig med leksene når eg kjem heim frå jobb. Hilde smiler nøgd.

– To vekers ferie er ikkje aktuelt slik me har det no. Men heile familien bruker tid i lag på gardsdrifta og gutane våre får lære seg mykje meir enn mange andre på deira alder, seier Hilde.

Johan nikker. – Det valet tok me då me velde å satse på garden.

Framtidsdraumen: Vestlandsk fjordfe er det siste tilskotet til drifta. Familien har som mål å yste av eiga mjølk i fellesfjøset på stølen Langsætrane. Foto: Privat

